

зайственной терминологии (Wł. Sędziak) и типологическому параллелизму преобразования *и-основных прилагательных в литовском и праславянском (S. Tobińska).

Широк спектр рассматриваемых вопросов балтийского языкознания: продолжение н.-с. *h₂tk'o- „медведь“ в балтийском (S. Karaliūnas), балтийский инфинитив с точки зрения синтаксической реконструкции (V. Ambrazas), эволюция пассива в литовском и латышском (A. Holvoet), происхождение vocina feminina на *-(-)š в балтийском (S. Ambrazas), закономерности акцентуации глаголов смешанного типа в литературном литовском языке (B. Stundžia), синтаксическая позиция объекта в „Postilė“ Й. Бреткунаса (G. Michelini). Балтийской проблематике посвящены еще три работы (A. Vammesberger, A. Sabaliauskas, Z. Zinkevičius), указанные в других разделах данного обзора.

В нескольких публикациях анализируется материал иных индоевропейских языков: „протетические гласные“ в хеттском и других анатолийских языках (K. T. Witczak), „латинотипная“ грамматика классического армянского языка XVII века (J. J. S. Weitenberg), албанская лексика в палеобалканской и индоевропейской перспективе (I. R. Daaka, K. T. Witczak), система глагольных форм албанского языка (J. Mindak).

Наконец, в ряде статей рассматриваются общие и частные вопросы языковых контактов, в том числе взаимодействие индоевропейских и неиндоевропейских языков: субстрат и теория лингвистических контактов (L. Bodnarski), кельтское влияние на английскую лексику (P. Stalmaszczuk), древнейшие заимствования из немецкого языка в польский (T. Czarniecki), полонизмы в сочинениях М. Махвидаса (Z. Zinkevičius), новоперсидские и арабские заимствования в среднеармянском на материале поэзии Костандина Ерзнкаци (A. Piwowicz), способы адаптации древнееврейского слова *šabbāt* в качестве названия дня недели в индоевропейских языках (J. Waniakowa), роль гречизмов в истории османо-турецкого языка (St. Stachowski), а также греческие, латинские и коптские заимствования в эфиопском (гезо) языке (A. Zaborcki).

Сергей Ю. Темчин

Alvydas Butkus. Lietuvių pravardės, Kaunas: Aesti, 1995, 462 p.

1995 metais leidykla „Aesti“ (Kaunas) išleido A. Butkaus knygą „Lietuvių pravardės“. Ją sudaro dvi dalys. Pirmąją pats autorius vadina monografija (p. 19–134), antroji dalis yra pravardžių žodynas (p. 137–462).

Monografija vadinamoje dalyje pirmiausia apibūdinama pravardės sąvoka. Tai neoficialus asmenvardis, informuojantis apie kokią nors pravardžiuojamojo ypatybę (p. 21). Autoriaus teigimu, dabartinė pravardė yra onomastiškai motyvuotas neoficialus asmenvardis. Jei asmenvardžio variantas papildomos informacijos neteikia, pravardė jis nelaikytinas.

Suformulavęs pravardės sąvoką, autorius toliau įvade aptaria pravardžių vartojimo priežastis. Jis teigia, kad dabartinės lietuvių pravardės vartojamos dėl objektyvių onomastinių ir subjektyvių psichologinių priežasčių. Pirmoji lemia pravardžių atsiradimą, kai norima pašalinti vardų defektus, antruoju atveju pravardė atsiranda kaip reakcija į pravardžiuojamojo ryškų bruožą ar elgesį. Abi šios priežastys paprastai lydi dažną pravardę, nors pravardės atsiradimą gali lemti ir viena iš jų (p. 25).

Įvade paliūšiamas ir pravardžių motyvacijos klausimas. Teigiama, kad pravardė individualizuoja žmogų kokios nors jo išskirtinės ypatybės nusakymu. Tos ypatybės pagal pobūdį ir dažnumą skirstomos į grupes: 1. Fizinės ypatybės; 2. Giminytė; 3. Veikla; 4. Kalbos turinys; 5. Būdas; 6. Asociacijos; 7. Gyvenamoji vieta; 8. Turtas; 9. Kilmė, tautybė; 10. Kiti motyvai. Šalia kiekvienos ypatybės nurodomas procentas pravardžių, patekusių į vieną ar kitą grupę.

Norėdamas išryškinti lietuvių pravardžių motyvų geografinius savitumus, autorius skiria Užnemunės, Dzūkijos, Aukštaitijos, Vidurio Lietuvos ir Žemaitijos etnografinius regionus.

Pasirodo, ryškiausias etnografinis pravardžių vartojimo skirtumas yra vadinimas pagal giminytę. Giminytė – vyraujantis dzūkiškų ir aukštaitiškų pravardžių motyvas, o žemaitiškų, Užnemunės ir Vidurio Lietuvos plote pastarąją stelbia fizinės ypatybės.

Įvade šiek tiek kalbama ir apie pravardžių darybos dalykus, besisiejančius su motyvacija. Pagal struktūrą pravardės siūloma skirstyti į pirmines ir derivatus. Pirmosios, anot autoriaus, niekuo nesiskiria nuo motyvuojančio žodžio. Antrąjį sluoksnį sudaro derivatai. Pravardės padaromos keliais būdais: 1) ypatybė nusakoma pravardė, kurios onomastinė motyvacija sutampa

su darybine (*Beručkis* neturi rankos Gdl, Ktk p. 169); 2) išvaizdai nusakyti vartojama dvikamienės pravardės. Dūrinio antruoju sandu gali eiti kūno dalies pavadinimas, nors pati pravardė reiškia visą asmenį (*Mėlynabalzde* f. turėjo ant smakro melsvą dėmę Btg p. 307) arba pravardžiuojamojo asmenvardis (*Māžajurgis* jo vardas Jurgis, mažo ūgio Lei p. 305). Asmenvardį pastaruoju atveju gali pakeisti kūno, aprangos dalies pavadinimas (*Kreivapėtis* kreivos laikysenos Bsg p. 272, *Ilgaskvefnis* rengėsi ilgais drabužiais Šil p. 230). 3) Darybos formantu gali būti imamas asmens pavadinimo ar asmenvardžio formantas, o pravardės šaknis gali nurodyti pačią ypatybę (*Klišlenė* f (-ienė) kreivų kojų Upn p. 267).

Autorius pripažįsta, kad universalių kriterijų, pagal kuriuos pravardes skirstytume į pirmines ir derivatus, beveik nėra. Pailiava, anot jo, atsiranda tada, kai sutampa pravardės ir jos apeliatyvo darybinė motyvacija – abiem atvejais žodžiai reiškia asmenį: ypatybės turėtoją ar veikėją.

Naudojantis proga, reikėtų konstatuoti, kad autoriaus pravardžių darybos vertinimui ne visada galima pritarti. Be to, norėtusi priminti, kad terminą *dvikamienės pravardės* lietuvių antroponomikoje neįprasta vartoti. Dvikamieniais paprastai vadinami senieji lietuviški (ir kitų baltų tautų) vardai.

Visa tai, kas autoriaus suformuluota įvade, realizuojama dvylikoje monografijos skyrių. Pravardės nagrinėjamos onomasiologiškai, t. y. nagrinėjimo pamatu imami pravardžių motyvai, išryškinama motyvų hierarchija (nuo dažniausio iki rečiausio motyvo) bei jos regioniniai savitumai. Pateikiama kiekvienos motyvų grupės struktūra, akcentuojama, su kokiais darybos formantais yra parenkami apeliatyvai vienokioms ar kitokioms pravardėms sukurti. Pravardžių geografija nurodoma apylinkės tikslumu, išsamesnė geografija (jei pravardė užrašyta keliuose rajonuose ar apylinkėse) pateikiama antroje knygos dalyje – žodyne.

Kitataučių pravardės traktuojamos kaip ne lietuvių kalbos faktas, nuo jų monografijoje atsirihojama (išskyrus tuos atvejus, kada jas vartoja ir lietuviai).

Motyvų grupių skirtumai vaizduojami įvairių formų diagramomis. Antrojo knygos skyriaus „Gimininės pravardės“ priedas vaizdžiai rodo patroni-

minių pravardžių formantų geografiją. Baigiamajame skyriuje „Pravardinis lietuvių portretas“ autorius išryškina dažniausius pravardžių motyvus, parodo, kurie bruožai lietuviams nėra tipiški, yra reti arba nepageidaujami.

Antrąją knygos dalį – žodyną – sudaro apie 22500 pravardžių užrašymų iš viso lietuvių kalbos ploto. Tai yra 7000 pravardžių daugiau negu analizuojama monografijoje, kuri, anot autoriaus, buvo parašyta 1986 m. Iki žodyno rašymo pradžios (1990 m.) pravardžių rinkimas nebuvo nutrūkęs, todėl jo apimtis pravardžių užrašymų skaičiumi didesnė. Renkant pravardes anketiniu ir tiesioginiu būdu, autoriui talkino Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto bei Kauno vakarinio fakulteto studentai taip pat Vilniaus ir Šiaulių pedagoginių institutų studentai.

Pravardės žodyne pateikiamos pagal abėcėlę, nurodomi jų davimo motyvai bei užrašymo vieta apylinkės tikslumu. Motyvo formuluotę autorius pateikia lakonišką, standartizuotą, rečiau pasitaiko ekspresyvūs autentiški nusakymai, užrašyti kabutėse („Leninas mus į šviesų kelią atvedė“ p. 289, „Ai, čia tik nulius“ p. 324, „Eikit revais!“ p. 367, „Ak jūs, palaukit, aš jums užpakalius ištaląžinsiu!“ p. 418). Be pagrindinio pravardės motyvo užrašomi ir šalutiniai (jei pravardė jų turi). Žodyne pateikiamos to paties asmens kitos pravardės, turinčios tą patį bei kitą motyvą, pvz.: *Kabūlnikas* // *Kartūznikas* ('kortų metėjas, kortuotojas') mėgata lošti kortomis Ne p. 243; *Onės Jūnas* // *Onės Styra* jo vrd. Jonas, pvd. Styra, žmonos vrd. Ona Ppl. p. 325 ir kt.

Visi pravardžių užrašymai sunorminti. Paliktos tik morfologinės tarnybės bei keletas fonetinių, motyvuojančių pravardę. Išskyrus kelis atvejus (pravardės kilusios iš nesudaiktavardinto pertaro, ir tos, kurios turi tarmiškas priesagų priegaides), pravardžių kirčiavimas taip pat sunormintas.

A. Butkaus knyga „Lietuvių pravardės“ – naujas darbas. Iširtas (tiesa, vienu aspektu) dar vienas lietuvių antroponimų sluoksnius – pravardės. Knygoje esantis pravardžių žodynas leidžia skaitytojui susidaryti vaizdą apie pravardes, jų įvairovę. Tai aktualus darbas, gražiai papildantis lietuvių antroponomikos tyrinėjimus.

Dalia Sviderskienė